

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΛΟΥΣΙΑΔΗΝΟΥ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ ΤΟΥ ΧΑΝΔΑΚΟΣ

Ἡ κατωτέρω τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενη ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ ἐκ Χάνδακος τῆς Κρήτης ἱερέως Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ (τῷ εἶτα Ἰωσήφ Μεθώνης, 1429; - 1500) φέρεται εἰς τὸν κώδικα *Paris. Graec. 2500* (φ. 218^v - 220^v)¹. Ὁ κώδιξ οὗτος, ὅστις περιέχει καὶ ἄλλα κείμενα σχετιζόμενα πρὸς τὴν Κρήτην², ἀντεγράφη ὑπὸ τοῦ κωδικογράφου Γεωργίου Ἀγαπητοῦ³, ἐν Χάνδακι πιθανώτατα, φέρεται δ' ἐν ἀρχῇ (φ. Cr) τὰς ἀκολουθοῦντας διὰ χειρὸς τοῦ ἰδίου, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μανούσου καὶ Βενετοῦ τινος Ζ. Corner ἐνδιαφερούσας χρονολογημένας ἐνθυμήσεις :

«*†* *αυξη' μηνι ματ'ω λ'. ἐκοιμήθ(η) ὁ υἱὸς μ(ου) ὁ Ἰω(άννης) ἡ-μέρ(α) Παρασκευῆ. ἰ(δικτιῶν)ος ἰδ'.*

† *αυξη' μηνι ἰου(νίω) ἰδ' ἐκοιμήθ(η) ὁ υἱὸς μ(ου) ὁ Ἀντών(ιος) ἡμέρ(α) σαυνά(τω) ἰ(δικτιῶν)ος ἰδ'.*

† *αυθ' δε(κεμ)βρ(ίου) ἰγ' ἐκοιμήθ(η) ἡ Σοφία.*

† *τῷ αὐτῷ κβ' ἐκοιμήθ(η) ἡ Ἀντωνία.*

Noto Io Zacar(ia) Corner con(dam) misser Franc(esc)o che adi 29 mazo 1508 fu fato el teramoto grande⁴ e si ruino tuta la cita e la mazor parte di territ(o)r(io) di deta isola.

¹) Βλ. σύντομον ἀναγραφὴν τῶν περιεχομένων τοῦ κώδικος παρὰ Henri Omon t, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*. τόμ. 2, Paris, 1888, σ. 271 - 272 (ἀριθ. 2500). Ἀναγραφὴ τοῦ πλήρους τίτλου τῆς ἐκδιδόμενης ἐπιστολῆς παρὰ Émile Legrand, *Bibliographie Hellénique...aux XV - XVI siècles*, τόμ. 2, Paris, 1885, σ. 271, σημ. 2 τῆς σ. 270. Ἡ παροῦσα ἔκδοσις στηρίζεται εἰς φωτογραφίας τοῦ κώδικος ἀποσταλείσας ἡμῖν προθύμως ὑπὸ τοῦ φίλου ἐπιμελητοῦ τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Παρισίοις Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης κ. Charles Astruc, ὄν καὶ ἐντευθέν θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.

²) Πρβλ. φ. 220^v - 225^r: «*Τοῦ μακαριωτάτου ἐκείνου ἐν ἱερομονάχοις κῆρ Νεῖλου τοῦ Νταμιλᾶ ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἱερᾶς Πέτρας, ζητηθεῖσα παρ' ἐκείνων, ὅτι αἱ ἁμαρτίαι τῶν μαθητῶν ἐκ τῶν ψυχῶν τῶν διδασκάλων ἐκζητηθήσονται παρὰ Θεοῦ, εἰ ἀμελῶς διάκεινται περὶ τὴν θεραπείαν αὐτῶν οἱ διδάσκαλοι.* καὶ φ. 225^r - v: «*Γεωργίου ἐπισκόπου Μεθώνης ἐπιστολὴ ῥηθεῖσα πρὸς τινὰ πρωτοϊερέα Χανδάκου περὶ τοῦ ἁγίου βαπτισματος.*»

³) Βλ. τὴν ἐν φ. 179^r ὑπογραφὴν: «*Γεώργ(ιος) ὁ Ἀγαπη(τός), γράψας αὐτό. τέλος. ἀμήν.*»

⁴) Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ὀλεθροῦ σεισμοῦ τοῦ 1508, περὶ οὗ βλ. τὰς

† Εἰς ἄφῃ' μην'(ι) ματῶ καθ. ἐγίνετον σησμός. ὁ μέγας. καὶ χαλάσε. τὴν χορα χάνδακο. καὶ τὰ χορῆα. καὶ τα καστέλλα. ἐγο ὁ Μανούσος. ὁ ἀγαπῆτος υἱὸς τοῦ Γεωργ(ίου) γράφο :

καὶ εἰς τοῦτο το σημίον ἐγῆνοντα σῆσμί ἡμερες μ.»

Ἐκ τῶν δύο πρώτων αὐτογράφων χρονικῶν σημειωμάτων τοῦ βιβλιογράφου Γεωργίου Ἀγαπητοῦ, χρονολογουμένων ἀπὸ 1466, συνάγεται ὅτι ὁ κῶδιξ ἀντεγράφη ὑπ' αὐτοῦ ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε ὁ Ἰωάννης Πλουσιαδηνὸς ἦτο εἰσέτι ἀπλοῦς ἱερεὺς («πρεσβύτερος», ὡς ὀνομάζεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ πονηματίου) καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη περιβληθῆ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοπαπᾶ τοῦ Χάνδακος, οὐδὲ κἄν τὸ τοῦ «ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν» τὸ ἀπονεμηθὲν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ καρδινάλιου Βηρσαριῶνος μετὰ τὸ 1463. Τότε λοιπὸν περίπου, ἦτο περὶ τὸ 1460, ἐγράφη καὶ ἡ ἐπιστολή.

Τὸ πονημάτιον, ὅπερ φέρει τὸν χαρακτήρα ἐγκυκλίου δημοσιεύματος καὶ ἐν ταυτῷ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐξεφωνήθη πιθανώτατα ἐπ' ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ἐν Χάνδακι⁵, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς κρητικῆς ταύτης πρωτεύουσας, οἵτινες ἐμφανίζονται ἀλληλοσπαρασσόμενοι ὑπὸ σφοδρῶν ἐρίδων. Ὁ Πλουσιαδηνὸς προτρέπει αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν, ἐπικαλούμενος τὰς ρήσεις τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, μετὰ πολλῆς διακριτικότητος καὶ — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς συνηθείας του — ἀνευ ἴχνους πολεμικῆς διαθέσεως ἢ ὑπαινιγμοῦ τινος περὶ τῆς ἀφορμῆς τῶν ἐρίδων, ἦτις δέον ν' ἀναζητηθῆ προφανῶς εἰς τὴν περὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς Φλωρεντινῆς Ἐνώσεως ἐν Κρήτῃ προκληθεῖσαν γνωστὴν ὀξυτάτην διαμάχην⁶. Ὅπως διάφορος εἶναι ὁ τόνος τῆς μεταγενεστέρως καὶ πλουσιωτάτης εἰς εἰδήσεις ἐπιστολῆς τοῦ Πλουσιαδηνοῦ, πρωτοπαπᾶ ἤδη γενομένου, πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἱερεῖς τοῦ Χάνδακος, τῆς δημοσιευθείσης

πολυαριθμοῦ μαρτυρίας τὰς συναχθείσας εἰς τὴν ἀξιόλογον ἐργασίαν τοῦ Ἑλευθ. Κ. Πλάτακη, Οἱ σεισμοὶ τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, «Κρητικά Χρονικά», τόμ. Δ' (1950), σ. 476 - 487 (βλ. καὶ Ἐπίμετρον σ. 524 - 526 ὑπὸ Ν. Πλάτωνος)· πρβλ. καὶ τὸν ἐννεῦθεν παραλομβάνοντα Φ. Κ. Μπουμπουλίδην, Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης τοῦ Μανόλη Σκλάβου, κρητικὸν στιχοῦργημα τοῦ 15' αἰῶνος, Ἀθήναι 1955, σ. 12 - 22.

⁵) Πρβλ. ἴσως καὶ τὸ ἐν τέλει φερόμενον: «...πάντας, τοὺς τε ἀγαρινώσκοντας καὶ τοὺς ἀκρωμένους...».

⁶) Βλ. τὴν ἐργασίαν τοῦ Ν. Β. Τομαδάκη, Μιχαὴλ Καλοφρενᾶς, Κρής, Μητροφάνης Β' καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἐνωσιν τῆς Φλωρεντίας ἀντίθεσις τῶν Κρητῶν, ΕΕΒΣ, τόμ. 21 (1951), σ. 110 - 144, ἐνθα καὶ ἡ περὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφία.

ὑπὸ Β. Λαούρδα εἰς προγενέστερον τόμον τοῦ ἀνά χειρας περιοδικοῦ¹.

Δημοσιεύοντες προσεχῶς ἀλλαχοῦ ἐκτενεστέραν ἐργασίαν περὶ τῆς καθόλου δράσεως καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ², δὲν θὰ σχολιάσωμεν ἐνταῦθα περισσότερον τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀρκούμεθα εἰς τὴν παρόθεσιν τοῦ κειμένου αὐτῆς, ὅπερ ἀποτελεῖ ἐν τῶν πρωϊμωτέρων προϋόντων τῆς γραφίδος τοῦ λογίου τούτου Κρητὸς θεολόγου, τοῦ σημαντικωτέρου τῶν Ἑλλήνων ἀπολογητῶν τῆς Ἐνώσεως τῆς Φλωρεντίας.

(Cod. Paris. Gr. 2500, ff. 218v - 220v)

*Ἐπιστολὴ παραινετικὴ περὶ ἱερέων ἔχων τὸν λόγον πάντα περὶ ἀ- f.218v
γάπης, ἔχων [sic] δὲ τὸ προοίμιον ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτήρος τοὺς λόγους,
πονηθεῖσα παρὰ τοῦ ταπεινοῦ Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ
Πλουσιαδηνοῦ, ἧς ἡ ἀρχή.*

5 [Προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς]

Ἐο δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σωτὴρ ὁ ἡμέτερος, ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ ἐκούσιον πάθος, ἐν τῇ τελευταίᾳ προσφωνήσει πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, ἦν καὶ διαθήκην ὀνομάζομεν προσσηκόντως, εἴρηκε πρὸς αὐτούς· *εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδω ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι*
10 *ὑμῖν*. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης ὡσπερ τι λεγαῖτον καὶ κληρονομίαν αὐτοῖς ἐγκατέλιπεν καὶ ἔστι τοῦτο δῶρον αὐτοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ, ἀπήτησε δὲ ἀντ' αὐτοῦ παρ' αὐτῶν ἄλλο τι, ὅπερ ἐστὶ μάλλον καρπὸς τῆς αὐτῶν προαιρέσεως ἢ δῶρον αὐτοῦ· τὸ δὲ ἐστὶν ἡ ἀγάπη· οὐ γὰρ ἀπλῶς κατέλιπεν αὐτοῖς τὴν κληρονομίαν, ἀλλ' ἐπὶ αἰρέσει. f.219r
15 Ἦσαν γὰρ διαθήκαι τινες καὶ κληρονομίαι κατὰ τοὺς παλαιοὺς νόμους, ἐπὶ αἰρέσει λεγόμεναι, τουτέστιν ὅτι, ἐὰν ὁ κληρονόμος ἔληται τόνδε τὸν βίον ἢ τήνδε τὴν πρᾶξιν, ἔνα κληρονομή, εἰ δὲ μή, ἔνα ὑπάρχη ἀπόκληρος. Τοιαύτην κληρονομίαν κατέλιπε τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτήρ, μόνον οὐχὶ πρὸς αὐτοὺς λέγων· ἐὰν φυλάξητε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγά-
20 πην, ἔξετε πάντως καὶ τὴν ἐμὴν εἰρήνην, ἀμελοῦντες δὲ τῆς ἀγάπης,

9 - 10 Joh. XIV,27

¹) Β α σ. Λ α ο ῦ ρ δ α, Κρητικὰ Παλαιογραφικά, 12. Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδηνοῦ ὑποθήκαι πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς Κρήτης, «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. 5 (1951), σ. 252 - 262.

²) Πρὸς τὸ παρόν, βλ. τὴν περὶ τούτου βιβλιογραφίαν τὴν σημειωθεῖσαν ὑπὸ Μ. Ἰ. Μανούσακα, Ἡ ἀλληλογραφία τῶν Γρηγοροπούλων χρονολογούμενη (1493 - 1501), «Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 6 (1957), σ. 176 - 177, σημ. 5.

καὶ ταύτην ζημιωθήσεσθε. Διὰ τὰ δύο ταῦτα καλὰ τοὺς πολλοὺς ἐκεί-
 νους καὶ καλοὺς ὁ Κύριος λόγους πεποίγηκε, ποτὲ μὲν λέγων, *ταῦτα ἐν-
 τέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, ποτὲ δέ, ταῦτα λελάληκα ὑμῖν,
 ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε.*

25 Τούτων τὸ ἕν, ὡς ἔοικε, παριδόντες ὑμεῖς, ὡ δεσποτῶν ἱερώτατοι,
 λέγω δὴ τὴν ἀγάπην, ἣν ἀφείλετε πρὸς ἀλλήλους ἐπιδείκνυσθαι, ἠγέ-
 κατε ἐχθραν μέσον ὑμῶν καὶ διεσχίσθητε ἀπ' ἀλλήλων, οἷα ἐχθροί, καὶ
 μνησικακεῖτε ἀλλήλοις καὶ οὐδ' ἀντοφθαλμῆσαι ἀνέχεσθε. Ἐὰρ ἱερω-
 μένων ἀνδρῶν τοιαῦτα ἔργα καὶ διακόνων καὶ λειτουργῶν καὶ ὑπηρε-
 30 τῶν Χριστοῦ; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τινῶν ἀλλοτρίων καὶ ἀποστατῶν καὶ
 βασικάνων ἐχθρῶν καὶ μηδαμῶς δούλων Θεοῦ. Ὅτι δὲ καὶ ὑπεύθυνος
 καὶ ἀπρόσδεκτος τῷ Θεῷ καθίστασαι ἠγίκα τὴν ἀναίμακτον λατρείαν
 προσφέρης, ἀκουσον νουνεχῶς καὶ σύνες, παρακαλῶ, τὰ λεγόμενα.

Λέγει γάρ ἐν πρώτῳ ὁ τῆς ἱεράς λειτουργίας ἐρμηνευτῆς· ἀφείλει
 35 ὁ ἱερεὺς προσηγουμένως ἔχειν μετὰ πάντων εἰρήνην καὶ μὴ ἔχειν κατὰ
 τινος ἐχθραν τὸ σύνολον, ἵνα μὴ φυγαδεύσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸν παράκλητον·
 ὅθεν ἔσται ἡ θυσία αὐτοῦ εἰς κενόν. Ὅρας ὅτι μὴ ἔχειν κατὰ τινος
 ἐχθραν τὸ καθόλου διορίζεται οὗτος ὁ ἅγιος, ἵνα μὴ τὴν θυσίαν αὐτοῦ
 ἀπρόσδεκτον καὶ κενὴν ἀπεργάσῃται; τί δὲ καὶ ὁ σοφώτατος πατριάρ-
 40 χης Ἀλεξανδρείας καὶ μέγας τῷ ὄντι καὶ πολὺς Ἀθανάσιος, ἐν ταῖς
 πρὸς τὸν Ἀντίοχον ἄρχοντα περὶ τούτου γράφει; Ἐρωτήσις. Ποία
 ἁμαρτία ποιεῖ τὴν προσευχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀπρόσδεκτον παρὰ Θεοῦ;
 Ἀπόκρισις. Ἡ μνησικακία, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸν λέγον-
 τα δι, ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κἀκεῖ μνη-
 45 σθῆς ὅτι ἔχει ὁ ἀδελφός σου τι κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου ἔμπρο-
 σθεν τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἔπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου
 καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου· ὡς τῆς μνησικακίας δηλονότι
 ποιούσης ἀπρόσδεκτον τὸ δῶρον τῆς προσευχῆς. Ἀκούεις ὅτι ἀπρόσδε-
 κτον ποιεῖ ἡ μνησικακία τὸ δῶρον τῆς προσευχῆς; τί οὖν μνησικακεῖς
 50 τοῦ | λοιποῦ; παῦσον λοιπὸν τὴν μνησικακίαν καὶ ἄρξου τῆς ἀγάπης. f.219v
 Ποία ἀνάγκη, τοῦτο εἰπέ μοι, ἵνα καὶ τὴν προσευχὴν σου ἄδολον καὶ
 εἰλικρινῆ ποιήσῃς καὶ σὲ αὐτὸν καθάρισῃς καὶ ὑπὲρ ὧν προσεύχεσαι
 ταχέως τὴν λύσιν εὐρήσῃς. ἔτι ὁ αὐτὸς ἅγιος ἐν ταῖς αὐταῖς ἀποκρί-
 σεσι διαρρήδην οὕτως φάσκων. Ἐρωτήσις. Ποία ἁμαρτία ἐστὶ βα-
 55 ρυτέρα πάντων; Ἀπόκρισις. Ἐάν, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, μείζων
 πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἡ ἀγάπη, εὐδηλον ὅτι καὶ μείζων πάντων

22 - 23 Ibid. XV,17 || 23 - 24 Ibid. XVI,33 || 21 ἐπιδείκνυσθαι nos: - σθε
 cod. II || 40 - 48 Athanas. Quaestiones ad Antiochum ducem (Migne, P.
 G., t 28, col 645. || 52 εἰλικρινῆ nos: - νῆν cod. || 53 προσεύχεσαι nos: - τα:
 cod. || 54 - 56 Athanas, op. cit., Migne, P. G., t 28, col. 645.

τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ μνησικακία, ἡ μισαδελφία καὶ ἡ ἀσπλαγχνία.
 Ἐρωτήσις. Ποία τῶν ἐντολῶν συγχωρεῖ τῶν ἀνθρώπων πάσας τὰς
 ἁμαρτίας. Ἀπόκρισις. Τοῦ Κυρίου λέγοντος· μὴ κρίνετε, καὶ οὐ
 60 μὴ κριθεῖτε· καὶ πάλιν· ἄφες ἡμῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέ-
 ταις ἡμῶν. πρόδηλον ὅτι καὶ τὸ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον συγχωρεῖ τὰς
 ἁμαρτίας. ὡσαύτως καὶ τὸ μὴ μνησικακεῖν ἀνθρώπου. ἄφετε γὰρ καὶ
 ἀφεθήσεται ὑμῖν. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέ-
 τρω μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. Ἦκουσας τὰς ἀποφάσεις τοῦ με-
 65 γάλου τούτου πατρός, ὅτι μειζότερα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ μνησι-
 κακία καὶ ἡ μισαδελφία, ὡσαύτως καὶ τὸ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον καὶ
 τὸ μὴ μνησικακεῖν ἐστὶ τὸ συγχωρεῖν τὰ παραπτώματα. Οὐκοῦν μετά-
 θετε ἑαυτοὺς, παρακαλῶ, ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίῳ, δότε
 τῷ Θεῷ χαρῆναι ὑφ' ὑμᾶς, λύσατε τὰς ἔχθρας καὶ ἀσπάσασθε τὴν εἰ-
 70 ρήνην. Οὐκ ἀκούεις ὅτι κενὴ γνωρίζεται ἡ θυσία, ἔχων ὁ ἱερεὺς τὴν
 ἔχθραν καὶ ἱερουργῶν; σκεπτέον ἔτι καὶ τοῦτο, ὅτι καθ' ἣν ὥραν ὁ
 ἱερεὺς λειτουργεῖ ἔχων κατὰ τινος ἔχθραν, οὐκ ἔῃ τοῦτον ὁ Σωτὴρ ἱε-
 ρουργοῦντα, ἀλλὰ θεῖος ἄγγελος κατελθὼν, δεσμεύει τοῦτον ἀοράτως
 καὶ ὠθεῖ τοῦτον πρὸς ἓν μέρος τοῦ ἰλαστηρίου καὶ οὕτω τελειοῖ ὁ ἄγ-
 75 γελος τὴν θυσίαν. Καὶ ἄλλα τοιαῦθ' ἕτερα ἐὰν θελήσωμεν λέγειν, ἐπι-
 λείψει ἡμᾶς διαλεγομένους ὁ χρόνος· ἀλλὰ νῦν τῇ συντομίᾳ χρησόμεθα,
 ἵνα μὴ δόξωμεν ἄλλοι τυγχάνειν ἢ ὅτινές ἐσμεν καὶ ὑμᾶς τόσον ἀγροί-
 κους ποιοῦντες· (σοφοὶ γὰρ ὄντες καὶ πάντα εἰδότες ὅσα καὶ ἡμεῖς καὶ
 ἔτι πλείω τε καὶ θαυμασιώτερα, ἀλλ' ἡμεῖς ἐνθυμίζομεν τὴν ὑμετέραν
 80 ἀγάπην, οὐ διδάσκομεν· τούτου γὰρ οὐκ ἐσμεν ἄξιοι). Λέγει γὰρ ὁ
 θεῖος ἀπόστολος· ἡ ἀγάπη οὐ φουσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ
 ἑαυτῆς· καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ πάλιν· ὁ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη·
 καὶ ἀλλαχοῦ· ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ καὶ τῶν ἀνθρώ-
 85 πων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν | ὠφελοῦμαι· καὶ ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν f.220r
 οὐρανὸν καὶ ἴδω ἐδῶ τὰ μυστήρια πάντα, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν
 εἰμι· καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶ-
 σαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλ-
 κὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον· καὶ ἄλλα μύρια ὅσα τοιαῦτα λέγει ὁ
 ἄγιος. Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς· ἀγαπητοί, εἰ οὕτως ὁ Θεὸς ἡγάπη-
 90 σεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Θεὸν οὐδεὶς πώποτε
 τεθέαται· ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει καὶ ἡ ἀγάπη
 αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν· καὶ πάλιν· ἐὰν τις εἴπῃ ὅτι ἀγαπᾷ

73 δεσμεύει nos : δεσμεύων cod. || 80 - 81 1 Cor. XIII, 5 || 81 - 82 Gal.
 V, 22 || 82 - 87 1 Cor. XIII, 1 - 3 || 88 - 90 1 Joh. IV, 11 - 12 || 91 - 94
 Jbid., 20 - 21.

τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῆ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν εἶώρακε, τὸν Θεόν, ὃν οὐχ εἶώρακε, πῶς
95 δύναται ἀγαπᾶν; καὶ ταύτην τὴν ἐπιτολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ὅραξ ὅτι ὅστις μισεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ τὸν Θεὸν καὶ ὅστις ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν; ναί, δέομαι τοῦτο γένοιτο.

[Ἡθικόν]

- 100 Ταῦτα εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀδελφοί καὶ συλλειτουργοί, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν θεωροῦντες ἐπίγινωτε ἀλλήλους ἀδελφικῶς· μὴ ἐάσητε τὸν διάβολον χαίρειν ἐπὶ τῇ κακίᾳ ἡμῶν καὶ τὸν Χριστὸν λυπούμενον· μὴ ἐάσητε τὸν κοινὸν λαὸν λέγοντα· ἐὰν οἱ ἱερεῖς δαιμονίζονται, τίς ἡμᾶς ἀγιάσει; νοήσατε ὅτι τοῦ ἀρχερέκου δαίμονος εἰσὶ ταῦτα ἔργα καὶ πα-
- 105 τήσατε τούτου τὴν κάραν τοῖς ποσὶν ὑμῶν τοῖς ὠραίοις καὶ καταβάλλετε τὰ αὐτοῦ μηχανήματα. Ναί, παρακκαλῶ δεόμενος τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος, μὴ διὰ πρόσκαιρον καὶ οὐδαμινὸν καὶ φθαρτὸν τι πράγμα ἐκπέσητε τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. μνήσθητε ὅτι πάντες ὀφείλομεν παρασταθῆναι τῷ φοβερῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν
- 110 κατέβῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἕκαστος ἡμῶν τὰ αὐτοῦ φορτία ἐπιφερόμενος γυμνοὶ καὶ τετραχηλωμένοι ἐκεῖσε πάντες ἰστάμενοι ἐνώπιον ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων ἐκδεχόμενοι τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἀπόφασιν, τὸ δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε· καὶ τὸ πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον
- 116 τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ὃ μὴ γένοιτο χριστιανὸν ἐκεῖσε ἀπελθεῖν. Διὸ κοσμήσωμεν ἑαυτούς, ἀδελφοί, πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης διὰ τῆς ἀρετῆς ἀπάσης, ἐξόχως διὰ τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἵνα καὶ ἑαυτούς καὶ ἄλλους ὠφελήσαντες δι' αὐτῆς ἐπιτύχωμεν τῆς Χριστοῦ | βασιλείας καὶ δόξης, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον· ὃ γένοιτο πάντως f 220v
- 120 τοὺς τε ἀναγινώσκοντας καὶ τοὺς ἀκρωμένους καὶ πάντας χριστιανούς καμὲ τὸν πεπονηκότα ἐπιτυχεῖν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

M. I. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ